

Участь прокурора в адміністративному судочинстві

Автор: Берназюк Ян

Організація: Верховний Суд

Видання: Конституціоналіст · 2021

Дата публікації: 2024-08-29

Постійна адреса: <https://constitutionalist.com.ua/uchast-prokurora-v-administratyvnomu-sudochynstvi/>

Відомості про матеріал

НАЦІОНАЛЬНА ШКОЛА СУДДІВ УКРАЇНИ

ОДЕСЬКЕ РЕГІОНАЛЬНЕ ВІДДІЛЕННЯ

Тижнева підготовка суддів окружних адміністративних судів

(1 – 5 березня 2021 року в онлайн-режимі через платформу ZOOM)

Ян БЕРНАЗЮК,

суддя Верховного Суду

Матеріал 2

- Процесуальний статус прокурора, зокрема, в адміністративному суді зумовлений роллю інституту прокуратури, яку остання виконує згідно з Конституцією України та Законом України «Про прокуратуру».
- Статус прокуратури зазнав суттєвих змін після прийняття у 2014 році нового Закону України «Про прокуратуру» та внесення у 2016 році змін до Конституції України щодо правосуддя.

Матеріал 3

- У пояснювальній записці до законопроекту «Про прокуратуру» зазначалось, що адаптація національного законодавства до європейських норм потребує переосмислення ролі прокуратури у захисті інтересів держави та суспільства, позбавлення прокуратури надмірних повноважень щодо здійснення «загального нагляду» за додержанням законів та водночас вимагає запровадження правових механізмів, які дозволять підвищити ефективність її діяльності та зосередити основну увагу на питаннях, пов'язаних із кримінальним судочинством.

Матеріал 4

- Після прийняття нового Закону України «Про прокуратуру» роль прокуратури у сфері представництва інтересів держави носить допоміжний характер, оскільки передбачається, що основну роль відіграють профільні органи державної влади чи органи місцевого самоврядування, які самостійно звертатимуться до суду.
- Для цього у відповідні закони, зокрема «Про центральні органи виконавчої влади», «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про місцеві державні адміністрації», були внесені зміни, які передбачають, що суб'єкти владних повноважень звертаються до суду, якщо це необхідно для здійснення їхніх повноважень у спосіб, що передбачений Конституцією та законами України.

Матеріал 5

- У статті 131-1 Конституції України визначено, що в Україні діє прокуратура, яка здійснює, зокрема, представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і у порядку, що визначені законом.

- З цього приводу у Рішенні від 5 червня 2019 р. № 4-р(II)/2019 Конституційний Суд України вказав, що Конституцією України встановлено вичерпний перелік повноважень прокуратури, визначено характер її діяльності і в такий спосіб передбачено її існування і стабільність функціонування; наведене гарантує неможливість зміни основного цільового призначення вказаного органу, дублювання його повноважень/функцій іншими державними органами, адже протилежне може призвести до зміни конституційно визначеного механізму здійснення державної влади її окремими органами або вплинути на обсяг їхніх конституційних повноважень.

Матеріал 6

- На сьогодні вже дещо застарілим є Рішення Конституційного Суду України (справа про представництво прокуратурою України інтересів держави в арбітражному суді) від 8 квітня 1999 року № 3-рп/99, оскільки це рішення єдиного органу конституційної юрисдикції об'єктивно не враховує зміни, що були внесені до Конституції України та положення нового Закону України «Про прокуратуру»; крім того, воно було винесено у контексті офіційного тлумачення саме Арбітражного процесуального кодексу України, який уже втратив чинність.

Матеріал 7

- У ч. 3 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру» закріплено вичерпний перелік підстав для здійснення прокуратурою представництва інтересів держави в суді у некримінальних провадженнях:
- 1) захист інтересів держави не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження,
- 2) відсутній компетентний орган.

Матеріал 8

- Згідно з ч. 4 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру» наявність підстав для представництва має бути обґрунтована прокурором у суді; прокурор здійснює представництво інтересів держави в суді виключно після підтвердження судом підстав для представництва; у разі підтвердження судом наявності підстав для представництва прокурор користується процесуальними повноваженнями відповідної сторони процесу; прокурор зобов'язаний попередньо, до звернення до суду, повідомити про це відповідного суб'єкта владних повноважень; наявність підстав для представництва може бути оскаржена суб'єктом владних повноважень.

Матеріал 9

- Аналогічні за змістом положення містяться у процесуальних кодексах, зокрема, у ч.ч. 3-5 ст. 53 Кодексу адміністративного судочинства України .
- При цьому, відповідно до ч. 4 ст. 54 цього Кодексу відмова органу, уповноваженого здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах, від позову, поданого прокурором в інтересах держави, не позбавляє прокурора права підтримувати позов і вимагати вирішення спору по суті.

Матеріал 10

- Важливо, що абз. 3 ч. 3 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру» встановлює обмеження на представництво прокурором інтересів держави у суді в окремих видах правовідносин, а саме не допускається здійснення прокурором представництва в суді інтересів держави в особі державних компаній, а також у правовідносинах, пов'язаних із виборчим процесом, проведенням референдумів, діяльністю Верховної Ради України, Президента України, створенням та діяльністю засобів масової інформації, а також політичних партій, релігійних організацій, організацій, що здійснюють професійне самоврядування, та інших громадських об'єднань.

Матеріал 11

- Слід звернути увагу на те, що КАС України містить деякі додаткові запобіжники від безпідставних позовів прокурорів:
- - позовна заява повертається позивачеві, якщо відсутні підстави для звернення прокурора до суду в інтересах держави(п.п. 7 ч. 4 ст. 169);
- - суд може постановити окрему ухвалу у випадку неналежного виконання професійних обов'язків (в тому числі якщо підписана прокурором позовна заява містить суттєві недоліки) або іншого порушення законодавства прокурором (ч. 3 ст. 249).

Матеріал 12

- Статтею 24 Закону України «Про прокуратуру» визначено, що право подання позовної заяви, апеляційної чи касаційної скарги, заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, заяви про перегляд судового рішення Верховним Судом надано Генеральному прокурору, його першому заступнику та заступникам, керівникам обласних та окружних прокуратур, їх першим заступникам та заступникам, прокурорам Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.
- Повноваження прокурорів, передбачені цією статтею, здійснюються виключно на підставах та в межах, передбачених процесуальним законодавством, тобто закріплений пріоритет положень відповідних процесуальних кодексів.

Матеріал 13

- Таким чином, законодавством України закріплене право прокурора звертатися з позовом до суду, однак підстави та умови такого звернення чітко регламентовані та не можуть тлумачитись розширено, оскільки у протилежному випадку це суперечитиме, серед іншого, конституційним принципу рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом та принципу змагальності сторін (ч. 2 ст. 129 Основного Закону України).

Матеріал 14

- Об'єднана палата Касаційного господарського суду у
- постанові від 7 грудня 2018 року у справі № 924/1256/17
- здійснюючи тлумачення ч. 3 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру» у системному зв'язку з положеннями процесуального законодавства, зазначила, що прокурор здійснює представництво в суді законних інтересів держави у разі порушення або загрози порушення інтересів держави у двох випадках:
- 1) якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені повноваження здійснювати такий захист у спірних правовідносинах;
- 2) якщо немає органу державної влади, органу місцевого самоврядування чи іншого суб'єкта владних повноважень, до компетенції якого віднесені повноваження здійснювати захист законних інтересів держави у спірних правовідносинах.

Висновки

- Велика Палата Верховного Суду у
- постанові від 26 червня 2019 року у справі № 587/430/16-ц
- конкретизувала вищенаведені висновки Об'єднаної палати Касаційного господарського суду, вказавши на необхідність у кожному конкретному випадку перевіряти:

- 1) доводи сторін щодо наявності чи відсутності повноважень органів влади здійснювати захист законних інтересів у спосіб, який обрав прокурор та
- 2) доводи прокурора з приводу відсутності органу, до компетенції якого віднесені повноваження здійснювати захист законних інтересів держави.

Висновки

- Велика Палата Верховного Суду у
- постанові від 14 листопада 2018 року у справі № 183/1617/16
- дійшла висновку про наявність у прокурора підстав для представництва інтересів держави, оскільки прокурор у позовній заяві вказував, що орган, який уповноважений на здійснення функцій захисту у спірних правовідносинах, не вживав заходів для скасування оскарженого рішення, визнання недійсним державного акта та повернення земельної ділянки. На підтвердження зазначених обставин прокурор долучив письмові докази, а саме – листування з уповноваженим державним органом.

Матеріал 17

- Велика Палата Верховного Суду
- Постанова від 26 червня 2019 року у справі № 587/430/16-ц
- У цій прокурор заявив позов до ГУ Держгеокадастру у Сумській області, з підстав відсутності органу, уповноваженого державою здійснювати функції захисту її інтересів у спірних правовідносинах.
- Суди першої й апеляційної інстанцій вказали на помилковість доводів прокурора та залишили позов без розгляду. ВП ВС у постанові скасувала рішення судів попередніх інстанцій та направила справу для продовження розгляду до суду першої інстанції і зазначила, що процесуальне законодавство вимагає вказувати у позовній заяві докази на підтвердження підстав заявлених позовних вимог.
- Незгода суду з наведеним у позовній заяві обґрунтуванням прокурора щодо визначеної ним підстави представництва, як і неподання прокурором доказів відсутності органів влади, які мають повноваження здійснювати захист законних інтересів держави у спірних правовідносинах, не є підставою для залишення позову без розгляду, як помилково вважали суди у цій справі.

Висновки

- Велика Палата Верховного Суду
- Постанова від 15 січня 2020 року у справі № 698/119/18
- У справі № 698/119/18, звертаючись до суду з позовом, прокурор вказав, що є позивачем, оскільки ГУ Держгеокадастру у Черкаській області – це один зі співвідповідачів, наказ якого оскаржується через недотримання вимог законодавства стосовно передачі земельної ділянки в користування для ведення фермерського господарства. Цим прокурор обґрунтовував відсутність органу, уповноваженого державою здійснювати функції захисту її інтересів саме у спірних правовідносинах, тобто, навів підставу для представництва інтересів держави.
- У постанові від 15 січня 2020 року ВП ВС дійшла висновку про те, що прокурор підтвердив підстави для представництва інтересів держави у цій справі та звернувся до суду як самостійний позивач, та визнала у зв'язку з цим помилковим висновок суду першої інстанції, який не спростував суд апеляційної інстанції, про неможливість захисту прокурором інтересів держави за вимогами, які заявив прокурор.

Матеріал 19

- Велика Палата Верховного Суду
- Постанова від 11 лютого 2020 року у справі № 922/614/19

- У постанові від 11 лютого 2020 року у справі № 922/614/19 ВП ВС, вирішуючи питання про наявність підстав для представництва інтересів держави прокурором у суді, звернула увагу на те, що у разі звернення прокурора з позовом на підставі відсутності органу, до компетенції якого віднесені повноваження здійснювати захист законних інтересів держави у спірних правовідносинах, суд має самостійно перевірити, чи справді відсутній орган, що мав би для захисту інтересів держави звернутися до суду з таким позовом як заявив прокурор.

Матеріал 20

- Велика Палата Верховного Суду
- Постанова від 11 лютого 2020 року у справі № 922/614/19
- Процедура, передбачена ч. 4 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру», застосовується тільки до встановлення наявності підстав для представництва інтересів держави в суді у випадку, якщо захист законних інтересів держави не здійснює або неналежним чином здійснює суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені повноваження з такого захисту.
- ВП ВС також зазначила, що у разі відкриття провадження за позовною заявою, поданою прокурором в інтересах держави в особі органу, уповноваженого здійснювати функції держави у спірних правовідносинах, зазначений орган набуває статусу позивача. У разі відсутності такого органу або відсутності у нього повноважень щодо звернення до суду прокурор зазначає про це в позовній заяві, і в такому разі прокурор набуває статусу позивача.

Матеріал 21

- Велика Палата Верховного Суду
- Постанова від 26 травня 2020 року у справі № 912/2385/18
- У справі № 912/2385/18 ВП ВС вирішувала виключну правову проблему щодо того, чи зобов'язаний прокурор, який звертається до суду в інтересах держави, в позовній чи іншій заяві, скарзі, окрім обґрунтування сутності порушень інтересів держави та необхідності їх захисту, обґрунтовувати також визначені законом підстави для звернення до суду.

Висновки

- Велика Палата Верховного Суду
- Постанова від 26 травня 2020 року у справі № 912/2385/18
- За результатами розгляду Велика Палата Верховного Суду у постанові від 26 травня 2020 року (ця позиція станом на 04 березня 2021 року вже застосована у більше ніж 300 постановах Верховного Суду) дійшла наступних висновків:
- 1. Бездіяльність компетентного органу (нездійснення захисту інтересів держави) означає, що компетентний орган знав або повинен був знати про порушення інтересів держави, мав повноваження для захисту, але не звертався до суду з відповідним позовом у розумний строк.
- 2. Прокурор, звертаючись до суду з позовом, повинен обґрунтувати та довести бездіяльність компетентного органу.

Матеріал 23

- Велика Палата Верховного Суду
- Постанова від 26 травня 2020 року у справі № 912/2385/18
- 3. Звертаючись до компетентного органу до подання позову в порядку, передбаченому статтею 23 Закону України «Про прокуратуру», прокурор фактично надає йому можливість відреагувати на стверджуване порушення інтересів держави, зокрема, шляхом призначення перевірки фактів

порушення законодавства, виявлених прокурором, вчинення дій для виправлення ситуації, а саме подання позову або аргументованого повідомлення прокурора про відсутність такого порушення.

- 4. Невжиття компетентним органом жодних заходів протягом розумного строку після того, як цьому органу стало відомо або повинно було стати відомо про можливе порушення інтересів держави, має кваліфікуватися як бездіяльність відповідного органу.

Матеріал 24

- Велика Палата Верховного Суду
- Постанова від 11 лютого 2020 року у справі № 922/614/19
- 5. Розумність строку визначається судом з урахуванням того, чи потребували інтереси держави невідкладного захисту (зокрема, через закінчення перебігу позовної давності чи можливість подальшого відчуження майна, яке незаконно вибуло із власності держави), а також таких чинників, як: значимість порушення інтересів держави, можливість настання невідворотних негативних наслідків через бездіяльність компетентного органу, наявність об'єктивних причин, що перешкоджали такому зверненню тощо.
- 6. Таким чином, прокурору достатньо дотриматися порядку, передбаченого статтею 23 Закону України «Про прокуратуру», і якщо компетентний орган протягом розумного строку після отримання повідомлення самостійно не звернувся до суду з позовом в інтересах держави, то це є достатнім аргументом для підтвердження судом підстав для представництва.

Матеріал 25

- Велика Палата Верховного Суду
- Постанова від 11 лютого 2020 року у справі № 922/614/19
- 7. Якщо прокурору відомі причини такого незвернення, він обов'язково повинен зазначити їх в обґрунтуванні підстав для представництва, яке міститься в позові.
- 8. Але якщо з відповіді зазначеного органу на звернення прокурора такі причини з'ясувати неможливо чи такої відповіді взагалі не отримано, то це не є підставою вважати звернення прокурора необґрунтованим.

Матеріал 26

- Велика Палата Верховного Суду
- Постанова від 15 жовтня 2019 року у справі № 903/129/18
- У справі № 903/129/18 на підтвердження неналежного виконання покладених законом та умовами договору оренди повноважень з боку сільської ради прокурор зазначав, що рада самостійно зверталась до суду з позовом про повернення спірної земельної ділянки, однак суд позовну заяву повернув позивачу у зв'язку з несплатою судового збору; при цьому у подальшому орган місцевого самоврядування не вживав заходів щодо повернення земельної ділянки.
- ВП ВС у постанові від 15 жовтня 2019 року зазначила, що незалежно від того, чи відповідають дійсності доводи сільської ради про неможливість самостійно звернутись до суду з позовом про повернення земельної ділянки через відсутність коштів для сплати судового збору, сам факт незвернення до суду сільської ради з позовом, який би відповідав вимогам процесуального законодавства та відповідно мав захистити інтереси жителів територіальної громади, свідчить про те, що указаний орган місцевого самоврядування неналежно виконує свої повноваження щодо повернення земельної ділянки, у зв'язку із чим у прокурора виникають обґрунтовані підстави для захисту інтересів значної кількості громадян - членів територіальної громади та звернення до суду з таким позовом.

Матеріал 27

- Разом з тим, у практиці Верховного Суду є непоодинокі випадки визнання необґрунтованими доводів прокурора щодо наявності у нього права на звернення до суду з метою захисту інтересів держави.
- Ухвала від 19 липня 2018 року у справі № 822/1169/17
- У справі № 822/1169/17 Верховний Суд ухвалою від 19 липня 2018 року відмовив у прийнятті касаційної скарги заступника прокурора, мотивуючи відмову тим, що скаржником не обґрунтовано підстави звернення до суду від імені суб'єкта владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження, з наданням належних доказів, які би підтверджували встановлення прокурором наявності підстав для представництва у відповідності до ст. 23 Закону України «Про прокуратуру».

Висновки

- Верховний Суд у
- постанові від 3 грудня 2019 року у справі № 810/3164/18
- залишив касаційну скаргу прокурора без задоволення, а рішення судів попередніх інстанцій про повернення позовної заяви без розгляду – без змін, дійшовши висновку про те, що у спірних правовідносинах органом, уповноваженим на забезпечення заходів авіаційної безпеки є Державна авіаційна служба України, відтак, прокурор за даних обставин не набув право на звернення до адміністративного суду з цим позовом.
- Суд звернув увагу, що захищати інтереси держави повинні, насамперед, відповідні суб'єкти владних повноважень, а не прокурор; щоб інтереси держави не залишилися незахищеними, прокурор виконує субсидіарну роль, замінюючи в судовому провадженні відповідного суб'єкта владних повноважень, який всупереч вимог закону не здійснює захисту або робить це неналежно; у кожному такому випадку прокурор повинен навести, а суд перевірити, причини, які перешкоджають захисту інтересів держави належним суб'єктом, і які є підставами для звернення прокурора до суду.

Матеріал 29

- Стосовно наявності такої підстави для звернення прокурора до суду, як факт порушення або існування загрози порушенню інтересів держави, Верховним Судом, як правило, застосовується широкий підхід до тлумачення поняття «державний інтерес», в основі якого, як правило, знаходиться суспільні (публічні) інтереси, що охоплюють собою певну сукупність приватних інтересів або важливі для значної кількості фізичних і юридичних осіб потреби, які відповідно до законодавчо встановленої компетенції забезпечуються суб'єктами публічної адміністрації.

Висновки

- Верховний Суд у
- постанові від 5 листопада 2019 у справі № 804/4585/18
- сформулював правовий висновок, відповідно до якого «інтереси держави» є оціночним поняттям, що охоплює широке і водночас чітко не визначене коло законних інтересів, які не піддаються точній класифікації, а тому їх наявність повинна бути предметом самостійної оцінки суду у кожному випадку звернення прокурора з позовом; надмірна формалізація поняття «інтереси держави», особливо у сфері публічних правовідносин, може призвести до необґрунтованого обмеження повноважень прокурора на захист суспільно значущих інтересів там, де це дійсно потрібно.

Матеріал 31

- Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду
- Постанов від 11 липня 2019 року у справі № 810/962/18, від 19 листопада 2019 року у справі № 806/1350/15, від 25 квітня 2019 року у справі № 814/1526/17, від 24 березня 2020 року у справі № 806/1001/17, від 16 квітня 2020 року у справі № 826/7696/18, від 15 жовтня 2019 року у справі № 810/3894/17, від 05 листопада 2019 року у справу № 804/4585/18, від 21 червня 2018 року у справі №

824/3129/14, від 31 жовтня 2018 року у справі № 810/2500/16, від 26 листопада 2019 року у справі № 183/6195/17(2-а/183/251/17), від 20 травня 2019 року у справі № 826/15338/18 та від 21 серпня 2019 року у справі № 1304/8585/12,

- Аналіз цих постанов показує, що у судовій практиці адміністративних судів, як правило, застосовується широкий підхід до тлумачення поняття державний інтерес (включає також і суспільний або публічний інтерес), якщо він охоплює та спрямований на захист прав необмеженої кількості осіб.

Матеріал 32

- Інтерес держави
- Інтерес держави проявляється у різних формах, залежно від категорії адміністративної справи, зокрема:

Матеріал 33

- Інтерес держави
- Інтерес держави проявляється у різних формах, залежно від категорії адміністративної справи, зокрема:

Матеріал 34

- Інтерес держави
- Інтерес держави проявляється у різних формах, залежно від категорії адміністративної справи, зокрема:

Матеріал 35

- Інтерес держави
- Інтерес держави проявляється у різних формах, залежно від категорії адміністративної справи, зокрема:

Висновки

- 1. Особливість сучасного конституційного статусу прокурора в суді, деталізованого в процесуальних кодексах та Законі України «Про прокуратуру», полягає у тому, що представництво прокурором інтересів держави у суді носить допоміжний характер, оскільки основну роль у цьому процесі мають відігравати профільні органи державної влади чи органи місцевого самоврядування, які повинні самостійно звертатися до суду.

Висновки

- 2. У національній судовій практиці сформульована правова позиція, відповідно до якої прокурор здійснює представництво в суді законних інтересів держави у разі порушення або загрози порушення інтересів держави, у двох випадках:
- якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені повноваження здійснювати такий захист у спірних правовідносинах;
- якщо немає органу державної влади, органу місцевого самоврядування чи іншого суб'єкта владних повноважень, до компетенції якого віднесені повноваження здійснювати захист законних інтересів держави у спірних правовідносинах.

Висновки

- 3. Прокурор під час звернення до суду з позовом, апеляційною чи касаційною скаргою зобов'язаний обґрунтувати та надати належні докази наявності підстав для представництва інтересів держави в суді, що є обов'язковою умовою для виникнення у прокурора права на звернення до суду. При цьому, для встановлення наявності підстав для представництва прокурором інтересів держави в судах, у кожному конкретному випадку суди перевіряють доводи всіх сторін щодо наявності чи відсутності підстав для такого представництва.

Висновки

- 4. Велика Палата Верховного Суду сформулювала ряд правових висновків стосовно застосування ст. 23 Закону України «Про прокуратуру» під час визначення судами наявності підстав для представництва прокурором інтересів держави у суді:
- таке право виникає у разі наявності органу, уповноваженого здійснювати захист інтересів держави у спірних правовідносинах, за умови, якщо таким органом не вживаються заходи для належної реалізації своїх повноважень або вживаються не у повній мірі;
- прокурор у позовній заяві, апеляційній чи касаційній скарзі має обґрунтувати наявність підстав для звернення до суду, однак незгода суду з наведеним у позовній заяві обґрунтуванням прокурора, як і неподання прокурором доказів відсутності органів влади, які мають повноваження здійснювати захист законних інтересів держави у спірних правовідносинах, не є підставою для залишення позову без розгляду;
- якщо підставою для представництва інтересів держави прокурор зазначив відсутність органу, до компетенції якого віднесені повноваження здійснювати захист законних інтересів держави у спірних правовідносинах, цей довід прокурора суд повинен перевірити незалежно від того, чи надав прокурор докази вчинення ним дій, спрямованих на встановлення відповідного органу.

Висновки

- 5. Законодавством встановлені певні обмеження, спрямовані на подачу прокуратурою безпідставних позовів, зокрема:
- право суду повернути позовну заяву позивачеві, якщо відсутні підстави для звернення прокурора до суду в інтересах держави або для звернення до суду особи, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи;
- право суду щодо постановлення окремої ухвали у випадку неналежного виконання професійних обов'язків або іншого порушення законодавства прокурором, яка надсилається органу, до повноважень якого належить притягнення до дисциплінарної відповідальності прокурора;
- обов'язок органів прокуратури сплачують судовий збір на загальних підставах.

Висновки

- 6. Поняття «державний інтерес» у сталій практиці Верховного Суду є оціночним поняттям, що охоплює широке і водночас чітко не визначене коло законних інтересів, які не піддаються однозначній класифікації, а тому їх наявність повинна бути предметом самостійної оцінки суду у кожному випадку звернення прокурора з позовом, апеляційною або касаційною скаргою; надмірна формалізація поняття «інтереси держави», особливо у сфері публічних правовідносин, може призвести до необґрунтованого обмеження повноважень прокурора щодо захисту суспільних (публічних) інтересів там, де це дійсно потрібно (питань охорони земель, безпеки довкілля, благоустрою населених пунктів, розпорядження комунальною та державною власністю, запобігання виникнення техногенних катастроф тощо).

Висновки

- 7. Інтереси держави, за загальним правилом, охоплюють собою і суспільні (публічні) інтереси, оскільки основне покликання держави - це максимально забезпечувати інтереси всіх соціальних груп для досягнення в суспільстві справедливості як найвищого блага.

Висновки

- 8. Особливість суспільних (публічних) інтересів є те, що на відміну від приватних, їх майже не можливо захищати в суді безпосереднім носієм (носіями), а тому в державі обов'язково повинен існувати інструмент захисту такого інтересу у формі спеціального суб'єкта, яким може і повинен за чинної Конституції України виступати такий орган як прокуратура.

Висновки

- 9. У справах за позовами прокурора в інтересах держави надважливим є також врахування та застосування судом принципу пропорційності як універсального загальноправового принципу, спрямованого на забезпечення у правовому регулюванні розумного балансу приватних і суспільних (публічних) інтересів, відповідно до якого цілі обмежень прав мають бути істотними, а засоби їх досягнення – обґрунтованими і мінімально обтяжливими для осіб, чиї права обмежуються; використання цього принципу дозволяє досягти розумного співвідношення між метою впливу з боку держави в особі органів прокуратури та засобами їх досягнення; принцип пропорційності вимагає виключно справедливого, раціонального та співрозмірного ініціювання прокурором судового процесу для захисту суспільних (публічних) інтересів (прав необмеженої кількості осіб).

Матеріал 45

- Міжнародні стандарти участі прокурора у судовому провадженні
- поза межами кримінального процесу
- КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД
- Стаття 6. Право на справедливий суд
- 1. Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом.
- Стаття 13. Право на ефективний засіб юридичного захисту
- Кожен, чиї права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.
- Стаття 17. Заборона зловживання правами
- Жодне з положень цієї Конвенції не може тлумачитись як таке, що надає будь-якій державі, групі чи особі право займатися будь-якою діяльністю або вчиняти будь-яку дію, спрямовану на скасування будь-яких прав і свобод, визнаних цією Конвенцією, або на їх обмеження в більшому обсязі, ніж це передбачено в Конвенції.

Матеріал 46

- Міжнародні стандарти участі прокурора у судовому провадженні
- поза межами кримінального процесу
- Реформування прокуратури в Україні значною мірою відбулося з огляду на існування офіційних зобов'язань нашої держави перед Радою Європи.

Матеріал 47

- Міжнародні стандарти участі прокурора у судовому провадженні
- поза межами кримінального процесу
- В Остаточному тексті Резолюції Парламентської асамблеї Ради Європи «Щодо дотримання обов'язків та зобов'язань Україною» від 27 вересня 2001 року Асамблея звернула увагу на необхідність виконання

зобов'язання нашої держави щодо трансформації ролі та функцій Генеральної прокуратури і у зв'язку з цим закликала органи влади повністю імплементувати реформу Генеральної прокуратури відповідно до принципів і стандартів Ради Європи, маючи на меті скасування наглядових функцій прокуратури, які не відповідають Конституції України і загрожують незалежності судової влади.

Матеріал 48

- Міжнародні стандарти участі прокурора у судовому провадженні
- поза межами кримінального процесу
- Аналогічні за своїм змістом рекомендації містилися також у Рекомендації Парламентської асамблеї Ради Європи № 1622 (2003) від 29 вересня 2003 року, Резолюції № 1466 (2005) від 5 жовтня 2005 року та Резолюції № 1862 (2012) від 26 січня 2013 року.
- Крім того, у Резолюції № 1755 (2010) від 4 жовтня 2010 року «Функціонування демократичних інституцій в Україні» Парламентська асамблея Ради Європи звернула увагу на той факт, що функція прокуратури України стосовно загального нагляду суперечить європейським стандартам і що, зокрема, через наявність цієї функції вона має повноваження, які значно перевищують ті, що необхідні в демократичній державі. У зв'язку з цим була надана рекомендація органам влади та Верховній Раді України якнайшвидше ухвалити в тісних консультаціях із Венеціанською Комісією закон про прокуратуру, який повністю відповідатиме європейським стандартам та цінностям.

Висновки

- Міжнародні стандарти участі прокурора у судовому провадженні
- поза межами кримінального процесу
- Ще раніше у своїх висновках, зокрема Висновку від 17 жовтня 2006 року (CDL-AD (2006) 029, Європейська Комісія «За демократію через право» (Венеціанська Комісія) наголошувала, що позбавлення прокуратури загальної функції нагляду буде позитивним кроком, який покаже намір розірвати відносини з «радянською моделлю прокуратури».

Висновки

- Міжнародні стандарти участі прокурора у судовому провадженні
- поза межами кримінального процесу
- Відповідний законопроект свого часу був проаналізований Венеціанською Комісією (Висновок CDL-AD (2013) 025 від 14 жовтня 2013 р.), яка зазначила, що його положення є прогресивними, закладають міцну основу для функціонування органів прокуратури відповідно до європейських стандартів та є належною базою для завершення реформи прокуратури в Україні (пункти 193, 196 Висновку).

Висновки

- Міжнародні стандарти участі прокурора у судовому провадженні
- поза межами кримінального процесу
- Новий Закон України «Про прокуратуру» урахував досвід функціонування прокуратури в європейських державах, стандарти Ради Європи, а також висновки та рекомендації, які надавалися Венеціанською Комісією щодо законопроектів про реформування прокуратури України CDL-AD (2009) 048 від 27 жовтня 2009 року, CDL-AD (2012) 019 від 15 жовтня 2012 року.

Матеріал 52

- Міжнародні стандарти участі прокурора у судовому провадженні
- поза межами кримінального процесу

- Відповідно до Рекомендації Парламентської асамблеї Ради Європи 1604 (2003) «Про роль прокуратури в демократичному суспільстві, заснованому на верховенстві закону» при наділенні органів прокуратури функціями, які не належать до сфери кримінального права, важливо забезпечити, щоб будь-які повноваження прокурора стосовно спільного захисту прав людини не приводили до яких-небудь конфліктів інтересів і не порушували права осіб, які домагаються захисту своїх прав з боку держави; ефективний розподіл повноважень між різними органами влади в державі може бути дотриманий у випадку надання прокуратурі додаткових функцій при повній її незалежності та неможливості використання для втручання з боку будь-якого органу влади в індивідуальні справи; повноваження і функції прокурорів повинні обмежуватися сферою переслідування осіб, винних у скоєнні кримінальних правопорушень, і вирішення загальних завдань щодо захисту інтересів держави через систему відправлення кримінального правосуддя, а для виконання будь-яких інших функцій повинні бути утворені окремі та ефективні органи (п. 7, 19 та 38).

Висновки

- Міжнародні стандарти участі прокурора у судовому провадженні
- поза межами кримінального процесу
- У Висновку № 3 (2008) Консультативної ради європейських прокурорів «Про роль прокуратури поза межами сфери кримінального права» зазначається, що діяльність прокурорських служб за межами кримінального права визначається, насамперед, потребою суспільства у належному захисті прав людини та державних інтересів; не існує загальних міжнародних правових норм та правил стосовно завдань, функцій та організації прокурорської служби за межами сфери кримінального права, оскільки держава має суверенне право визначати свої інституційні та правові процедури реалізації її функцій із захисту прав людини та державних інтересів (пп. 29-31).

Матеріал 54

- Міжнародні стандарти участі прокурора у судовому провадженні
- поза межами кримінального процесу
- У Рекомендаціях CM/Rec (2012) 11 Ради Європи «Про роль публічних обвинувачів поза системою кримінальної юстиції» рекомендовано державам-учасницям, при наявності у служби публічного обвинувачення повноважень поза системою кримінальної юстиції, вжити всіх необхідних і відповідних заходів для забезпечення того, щоб ця роль виконувалась з особливою увагою до захисту прав людини та основоположних свобод і в повній відповідності з принципом верховенства права, зокрема, щодо права на справедливий судовий розгляд.

Матеріал 55

- Міжнародні стандарти участі прокурора у судовому провадженні
- поза межами кримінального процесу
- Позиція європейських інституцій полягає у тому, що участь прокурора у судовому провадженні поза межами кримінального процесу є винятком; така участь можлива лише за умови спрямованості на захист суспільних або важливих державних потреб, відсутності конфлікту інтересів, гарантованої незалежності органів прокуратури, а також дотриманні права усіх сторін процесу на справедливий суд як елементу принципу верховенства права.

Матеріал 56

- Міжнародні стандарти участі прокурора у судовому провадженні
- поза межами кримінального процесу
- Згідно з позицією, що викладена в Окремій думці судді Конституційного Суду України Городовенка В.В. стосовно Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) у справі за конституційною скаргою

акціонерного товариства «Запорізький завод феросплавів» щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення пункту 13 частини першої статті 17 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», основна роль прокурорів повинна стосуватися сфери кримінального права, а відтак їх діяльність у приватних юридичних сферах, у тому числі шляхом вступу до таких видів проваджень, як, наприклад, цивільне, господарське навіть в інтересах держави, має бути завжди субсидіарною та не допускати свавільного втручання цих суб'єктів у права і свободи осіб; це тим більше стосується органів досудового розслідування, оскільки їх кримінально-процесуальні можливості пов'язані із розслідуванням злочину та збором доказів для обвинувачення.

Матеріал 57

- Міжнародні стандарти участі прокурора у судовому провадженні
- поза межами кримінального процесу (ЄСПЛ)
- Аналогічних підходів до визначення підстав та умов участі прокурора у судовому провадженні поза межами кримінального процесу дотримується у своїй практиці і Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ).
- Зокрема, цей Суд неодноразово звертав увагу на питання участі прокурора в судовому провадженні на боці однієї зі сторін як обставину, що може впливати на дотримання принципу рівності сторін.

Матеріал 58

- Міжнародні стандарти участі прокурора у судовому провадженні
- поза межами кримінального процесу (ЄСПЛ)
- Уже усталеною є позиція, згідно з якою прокурор або посадова особа з аналогічними функціями, пропонуючи задовольнити або відхилити позов або скаргу, стає опонентом або союзником сторін у справі, а тому його участь може викликати в однієї зі сторін відчуття нерівності (рішення у справі «Ф.В. проти Франції» (F.W. v. France), заява № 61517/00, п. 27; «Кресс проти Франції» (Kress v. France [GC]), заява № 39594/98, п. 72).

Матеріал 59

- Міжнародні стандарти участі прокурора у судовому провадженні
- поза межами кримінального процесу (ЄСПЛ)
- У рішенні у справі «Меріт проти України» (заява № 66561/01, п. 63) ЄСПЛ зазначив, що тільки той факт, на який посилається Уряд, що відповідно до національного законодавства прокуратура, крім виконання функції обвинувачення, ще й діє в інтересах суспільства, не може розглядатися як підтвердження її статусу незалежного та безстороннього суб'єкта в суді.

Матеріал 60

- Міжнародні стандарти участі прокурора у судовому провадженні
- поза межами кримінального процесу (ЄСПЛ)
- Важливе значення також мають наступні сформовані Судом підходи: в ряді випадків присутність прокурора чи аналогічного службовця в засіданнях суду в якості «активного» або «пасивного» учасника справи може вважатися порушенням пункту 1 статті 6 Конвенції (Martinie v. France [GC], заява № 58675/00, п. 53);
- сам по собі факт того, що дії прокурорів спрямовані на охорону державних інтересів, не можна тлумачити як надання їм правового статусу незалежних і неупереджених учасників процесу (Zlinsat, spol. s.r.o. v. Bulgaria, заява № 57785/00, п. 78);

- хоча незалежність та неупередженість прокурора чи аналогічної посадової особи не піддаються критиці, підвищена чутливість громадськості до справедливого здійснення правосуддя виправдовує зростаюче значення, яке надається такій участі прокурора (Borgers v. Belgium, заява № 12005/86, п. 24).

Матеріал 61

- Міжнародні стандарти участі прокурора у судовому провадженні
- поза межами кримінального процесу (ЄСПЛ)
- Участь прокурора в судовому провадженні поза межами кримінального процесу, незалежно від існуючих законодавчих гарантій неупередженості та об'єктивності цього органу, допускається як виняток, оскільки така участь на боці однієї із сторін може негативно сприйматися в суспільстві, в тому числі, через існування загрози порушення досить чутливого та важливого принципу рівності сторін судового процесу.

Матеріал 62

- Міжнародні стандарти участі прокурора у судовому провадженні
- поза межами кримінального процесу (ЄСПЛ)
- Для прикладу у справі «Станкевич проти Польщі» (Stankiewicz v. Poland, № 46917/99, п. 68-69) Суд встановив, що співробітники органів прокуратури володіють спеціальними знаннями в галузі права, а також мають доступ до фінансових ресурсів (зокрема щодо сплати судового збору органи прокуратури отримали користь ab initio), і такі дві переваги, безумовно, є недоступними для більшості приватних осіб; подібний привілей може бути виправданий охороною правопорядку, але його «використання неприпустиме, якщо це призводить до нерівноправного становища сторони в цивільному судочинстві стосовно прокурора».

Матеріал 63

- Міжнародні стандарти участі прокурора у судовому провадженні
- поза межами кримінального процесу (ЄСПЛ)
- Варто згадати, що відповідно до Рекомендацій CM/Rec (2012) 11 Ради Європи «Про роль публічних обвинувачів поза системою кримінальної юстиції» право публічного обвинувачення на оскарження судового рішення або його перегляд іншим вищим судом не повинно жодним чином різнитися від доступних для інших сторін провадження (п. 16).

Матеріал 64

- Міжнародні стандарти участі прокурора у судовому провадженні
- поза межами кримінального процесу
- Важливо, що в Законі України «Про судовий збір» (в редакції від 22.05.2015 №484-VIII, який набрав чинності з 01.09.2015) органи прокуратури не включено до кола осіб, звільнених від сплати судового збору.

Матеріал 65

- Міжнародні стандарти участі прокурора у судовому провадженні
- поза межами кримінального процесу (ЄСПЛ)

- У цьому контексті можливості участі прокурора в судовому провадженні поза межами кримінального процесу важливо звернути увагу і на необхідність дотримання принципу змагальності, який у трактуванні Суду означає можливість сторін судового процесу ознайомитися і прокоментувати всі докази і пояснення, представлені, в тому числі, «незалежним представником національної правової системи» з метою впливу на рішення суду.

Матеріал 66

- Міжнародні стандарти участі прокурора у судовому провадженні
- поза межами кримінального процесу (ЄСПЛ)
- Принцип змагальності вперше був сформований у кримінальному судочинстві, але у процесі своєї діяльності ЄСПЛ поширив його дію і на некримінальні справи, в яких участь бере прокурор або посадова особа з аналогічними функціями, зокрема, це підтверджують рішення у справах:

Матеріал 67

- Міжнародні стандарти участі прокурора у судовому провадженні
- поза межами кримінального процесу (ЄСПЛ)

Матеріал 68

- Міжнародні стандарти участі прокурора у судовому провадженні
- поза межами кримінального процесу (ЄСПЛ)
- У зазначених справах Суд, уникаючи абстрактного підходу до розгляду питання про участь прокурора в провадженні поза межами кримінального процесу, розглядав кожен випадок окремо та вирішував наскільки участь прокурора в розгляді некримінальної справи відповідала принципам рівності сторін та змагальності процесу. При цьому, дотримання цих принципів є важливим і у випадку, якщо прокурор виступав не як самостійна сторона процесу, а лише в якості незалежного експерта (*amicus curiae*), що діє в громадських інтересах або в цілях забезпечення сталості прецедентного права.

Матеріал 69

- Міжнародні стандарти участі прокурора у судовому провадженні
- поза межами кримінального процесу (ЄСПЛ)
- Сформовані підходи, головним чином, полягають у тому, що сторони (позивач та відповідач) повинні мати рівні процесуальні права; підтримка, яка надається прокуратурою однієї зі сторін, може бути виправдана за певних обставин, які умовно можна поділити на три групи: захист інтересів вразливих груп людей, які, імовірно, не в змозі самостійно захищати свої інтереси; запобігання правопорушенням, якими зачіпаються інтереси багатьох громадян; існує потреба захисту інтересів держави або її власності.

Матеріал 70

- Міжнародні стандарти участі прокурора у судовому провадженні
- поза межами кримінального процесу (ЄСПЛ)
- У рішеннях у справі «Менчинська проти Росії» та у справі «Бацаніна проти Росії» Суд підкреслив, що присутність прокурора в некримінальному процесі, що виступає з протилежною позицією до приватних осіб, може бути виправданою, якщо спір торкається публічних інтересів або якщо одна зі сторін належить до вразливої групи, що потребує спеціального захисту (*Batsanina v. Russia*, заява № 3932/02, п.п. 20-28). Присутність прокурора в цивільному контексті також може бути дозволеною, коли прокурор діє на захист великої групи осіб, інтереси яких постраждали від цивільного правопорушення, або коли

потрібно захистити значні державні активи та інтереси (Menchinskaya v. Russia, заява № 42454/02, п.п. 30-40).

Матеріал 71

- Міжнародні стандарти участі прокурора у судовому провадженні
- поза межами кримінального процесу (ЄСПЛ)
- Аналізуючи інші рішення ЄСПЛ, в яких формувалася позиція стосовно випадків, в яких є недопустимою участь прокурора в некримінальному процесі, слід згадати також справу «Корольов проти Російської Федерації» (Korolev v. Russia) (№. 2), № 5447/03, пп. 29-34) (є схожою до справи «Менчинська проти Росії»), в якій також встановлено порушення пункту 1 статті 6 Конвенції, оскільки прокурор, за відсутності обставин, які вказують на існування потреби захисту державних інтересів або майна, втрутився в апеляційне провадження, виступаючи на підтримку військових органів, що є опонентами заявника за позовом про виплату компенсації, поданим заявником (офіцером у відставці) в зв'язку з отриманням відмови у відшкодуванні вартості авіаквитка.

Висновки

- Міжнародні стандарти участі прокурора у судовому провадженні
- поза межами кримінального процесу (ЄСПЛ)
- У справі Menchinskaya v. Russia (заява № 42454/02) Суд дійшов висновку, що участь прокурора під час судового розгляду цивільного позову призвела до порушення справедливості судового розгляду та принципу рівності сторін. ЄСПЛ виходив з того, що хоч прокурор відповідно до національного законодавства мав юридичні підстави брати участь у судовому розгляді, ця справа не мала жодних особливих обставин, які могли би виправдати його вступ у процес; оскільки лише прокурор надав свої аргументи в усній формі апеляційному суду, вступ прокурора у цей судовий процес під час розгляду апеляційної скарги підірвав справедливість судового розгляду і принцип рівності сторін, чим було порушено п. 1 ст. 6 Конвенції (пп. 36–40).

Висновки

- Міжнародні стандарти участі прокурора у судовому провадженні
- поза межами кримінального процесу (ЄСПЛ)
- У свою чергу, в справі «Бацаніна проти Російської Федерації» (Batsanina v. Russia, заява № 3932/02) Суд визнав справедливою участь прокурора в розгляді справи, оскільки дійшов висновку, що прокурор, звернувшись до суду з заявою про виселення заявниці (державна організація і приватна особа), діяв в державних інтересах з метою захисту державної власності; та обставина, що порушення справи було ініційовано прокурором, необов'язково ставить іншу сторону в справі в «явно не вигідне становище». Крім того, інтереси заявниці та її чоловіка також були представлені юристом, який надавав суду відповідні усні та письмові пояснення; рішення прокурора ініціювати відповідну цивільну справу мало правове підґрунтя в національному законодавстві та входило в сферу компетенції прокурора; обставини справи підтверджують, що у цій справі прокурор не здійснював неналежний вплив на суд, а протилежна сторона не була позбавлена можливості ефективно захищати свої інтереси в суді. Суд також врахував аналогічну позицію, сформовану у справі Steel and Morris v. the United Kingdom (заява № 68416/01, п. 67).

Висновки

- 1. Проведена протягом останніх років в Україні комплексна реформа органів прокуратури, зокрема стосовно зміни процесуального статусу прокурора в адміністративному, господарському та цивільному судочинстві (прийняття у 2014 році нового Закону України «Про прокуратуру» та внесення у 2016 році змін до Конституції України щодо правосуддя), відбулася з врахуванням міжнародних, зокрема європейських стандартів.

Висновки

- 2. Позиція профільних інституцій Ради Європи полягає у тому, що участь прокурора у судовому провадженні поза межами кримінального процесу є винятком; участь прокурора у некримінальних судових провадженнях можлива лише як субсидіарна (при відсутності окремого та ефективного спеціального органу); така участь допускається лише за умови спрямованості на захист суспільних або важливих державних потреб, відсутності конфлікту інтересів, гарантованої незалежності органів прокуратури, а також дотриманні права усіх сторін процесу на справедливий суд як елементу принципу верховенства права.

Висновки

- 3. Аналіз практики Європейського суду з прав людини, сформованої у справах, де предметом дослідження були національні особливості визначення підстав та умов участі прокурора у судовому провадженні поза межами кримінального процесу, дозволяє виокремити деякі основні підходи.
- 3.1. Участь прокурора в судовому провадженні поза межами кримінального процесу, незалежно від існуючих законодавчих гарантій неупередженості та об'єктивності цього органу, допускається як виняток, оскільки така участь на боці однієї із сторін може негативно сприйматися в суспільстві, в тому числі через існування загрози порушення досить чутливого і важливого принципу рівності сторін судового процесу, та, відповідно, пункту 1 статті 6 Конвенції.

Висновки

- 3.2. Можливість участі прокурора в суді поза межами кримінального процесу напряму пов'язана з дотримання принципу змагальності, який у трактуванні Суду означає можливість сторін судового процесу знайомитися і коментувати всі докази і пояснення, а також завчасно знати про участь прокурора або посадової особи з аналогічними функціями, просити про відкладення розгляду справи у зв'язку з вступом таких осіб.
- 3.3. Дотримання принципів рівності та змагальності є важливим і у випадку, якщо прокурор виступає не як самостійна сторона процесу, а лише в якості незалежного експерта (*amicus curiae*), що діє в громадських інтересах або в цілях забезпечення сталості прецедентного права.

Висновки

- 3.4. Підтримка, яка надається прокуратурою одній зі сторін, може бути виправдана за таких обставин: захист інтересів вразливих груп людей, які, імовірно, не в змозі самостійно захищати свої інтереси; запобігання правопорушенням, якими зачіпаються інтереси значної кількості людей; існування потреби захисту інтересів держави або її власності (захисту публічних інтересів).
- 3.5. Участь прокурора у судовому провадженні поза межами кримінального процесу допускається за умови існування в національному законодавстві відповідних юридичних підстав для такої участі, наявності правових гарантій об'єктивної неможливості здійснення впливу прокурора на суд, а також присутності в конкретному спорі особливих обставин, які могли би виправдати участь такої посадової особи в судовому процесі.

Висновки

- 3.6. Судове провадження поза межами кримінального процесу, в якому бере участь прокурор, відповідатиме положенням частини 1 статті 6 Конвенції, якщо у такій справі буде дотриманий «справедливий баланс», що повинен існувати між сторонами спору, зокрема стосовно обов'язку прокурора сплачувати судовий збір та права (можливості) протилежної сторони на залучення професійної правової допомоги.

Матеріал 80

- Використана література:
- Берназюк Ян. Особливості представництва прокурором інтересів держави в суді: нове законодавство та актуальні підходи Верховного Суду <https://sud.ua/ru/news/blog/168820-osoblivosti-predstavnitstva-prokurorom-interesiv-derzhavi-v-sudi-nove-zakonodavstvo-ta-aktualni-pidkhodi-verkhovnogo-sudu>
- Берназюк Ян. Аналіз судової практики в адміністративних справах за участю прокурора <https://sud.ua/ru/news/blog/169593-analiz-sudovoyi-praktiki-v-administrativnikh-spravakh-za-uchastyu-prokurora>
- Берназюк Ян. Міжнародні стандарти участі прокурора у судовому провадженні поза межами кримінального процесу https://sud.ua/ru/news/blog/170994-mizhnarodni-standarti-uchasti-prokurora-u-sudovomu-provazhenni-poza-mezhami-kriminalnogo-protsesu?fbclid=IwAR0T7OT1HB9dL52wcGrwiXEsbZei_RxkTZebZl9h89Uluq38EsnvBS1uYvI
- Берназюк Я.О. Конституційний принцип рівності та його особливості в адміністративному судочинстві <https://sud.ua/ru/news/blog/143839-konstitutsiyniy-printsip-rivnosti-ta-yogo-osoblivosti-v-administrativnomu-sudochinstvi>
- Берназюк Я.О. Міжнародні стандарти дотримання принципу змагальності в судовому процесі <https://sud.ua/ru/news/blog/149910-mizhnarodni-standarti-dotrimannya-printsipu-zmagalnosti-v-sudovomu-protsesi>
- Правові підстави звернення суб'єкта владних повноважень з позовом до суб'єкта приватного права <https://sud.ua/ru/news/blog/165093-pravovi-pidstavi-zvernennya-subyekta-vladnikh-povnovazhen-z-pozovom-do-subyekta-privatnogo-prava>

Джерела та матеріали

1. Матеріал 80. <https://sud.ua/ru/news/blog/168820-osoblivosti-predstavnitstva-prokurorom-interesiv-derzhavi-v-sudi-nove-zakonodavstvo-ta-aktualni-pidkhodi-verkhovnogo-sudu>
2. Матеріал 80. <https://sud.ua/ru/news/blog/169593-analiz-sudovoyi-praktiki-v-administrativnikh-spravakh-za-uchastyu-prokurora>
3. Матеріал 80. https://sud.ua/ru/news/blog/170994-mizhnarodni-standarti-uchasti-prokurora-u-sudovomu-provazhenni-poza-mezhami-kriminalnogo-protsesu?fbclid=IwAR0T7OT1HB9dL52wcGrwiXEsbZei_RxkTZebZl9h89Uluq38EsnvBS1uYvI
4. Матеріал 80. <https://sud.ua/ru/news/blog/143839-konstitutsiyniy-printsip-rivnosti-ta-yogo-osoblivosti-v-administrativnomu-sudochinstvi>
5. Матеріал 80. <https://sud.ua/ru/news/blog/149910-mizhnarodni-standarti-dotrimannya-printsipu-zmagalnosti-v-sudovomu-protsesi>
6. Матеріал 80. <https://sud.ua/ru/news/blog/165093-pravovi-pidstavi-zvernennya-subyekta-vladnikh-povnovazhen-z-pozovom-do-subyekta-privatnogo-prava>

Файли матеріалу

Оригінальний файл автора